

Мельничук Василь, ст. магістратури історико-філологічного факультету; науковий керівник – к. і. н., доцент Жив'юк А. А., (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

СИМОН ВАСИЛЬОВИЧ ПЕТЛЮРА І РІВНЕНЩИНА

***Анотація.** В статті досліджено зв'язок Симона Васильовича Петлюри з Рівненщиною під час його перебування на чолі Директорії Української Народної Республіки, евакуація уряду УНР з Кам'яця-Подільського до Рівного та формування нового уряду, повстання командувача північної групи армії УНР отамана Володимира Оскілка. Висвітлено зустріч С. Письменного з С. Петлюрою у Здолбунові. Наведено відомості про вбивство Головного Отамана та сприйняття цієї звістки населенням Рівненщини.*

***Ключові слова:** Симон Петлюра, Головний Отаман, Директорія, Українська Народна Республіка (УНР), Рівне, Здолбунів.*

***Аннотация.** В статье исследована связь Симона Васильевича Петлюры с Ровенщиной во время его пребывания во главе Директории Украинской Народной Республики, эвакуация правительства УНР из Каменца-Подольского в Ровно и формирования нового правительства, восстания командующего северной группы армии УНР атамана Владимира Оскіллка. Освещена встреча С. Письменного с С. Петлюрой в Здолбунове. Приведены сведения об убийстве Главного Атамана и восприятии этого известия населением Ровенщины.*

***Ключевые слова:** Петлюра, Главный Атаман, Директория, Украинская Народная Республика (УНР), Ровно, Здолбунув.*

***Annotations.** The article studies the relationship of Symon Petliura to Rivne region during his tenure at the head Directoria of Ukrainian People's Republic, the evacuation of the UPR government from Kamenetz-Podolsk to Rivne and the formation of a new government, the revolt of the commander of the northern group the UPR Army Ataman Vladimir Oskilko. The meeting of S. Pismenny with Petliura in Zdolbunov is lighted. The information about the murder of Chief Ataman and the perception of this news by Rivne population is provided.*

***Keywords:** Petliura, Chief Ataman, Directoria, Ukrainian People's Republic (UPR), Rivne, Zdolbuniv.*

Симон Петлюра стояв у витоків української державності відразу після падіння Російського самодержавства, був одним із засновників Української Центральної Ради, доклав багато зусиль для створення української армії,

будучи головою Українського військового комітету Західного фронту та першим секретарем військових справ Генерального секретаріату. Під час листопадового повстання проти гетьмана П. Скоропадського С. Петлюра увійшов до складу Директорії УНР, а після відставки В. Винниченка – очолив її. Весь тягар вирішальних подій 1919–1920 років ліг на його плечі [1].

В історії національно-визвольної боротьби та української державності ім'я Симона Петлюри займає почесне місце. Його внесок в справу національного та соціального визволення українського народу досить показовий, хоч з цього приводу збереглося багато діаметрально протилежних тверджень. Інакше, мабуть, і не могло бути, оскільки по-різному бачилося сучасникам С. Петлюри майбутнє України та шляхи її визволення, а тому вони, в залежності від своїх політичних уподобань, або гаряче схвалювали його діяльність, або ж гостро засуджували. Що ж стосується ворогів незалежної України, то починаючи від комуністів і закінчуючи російськими монархістами, вони ненавиділи С. Петлюру і як тільки могли паплюжили його ім'я. А зважаючи на той факт, що Петлюра був людиною свого часу, перебував під впливом деяких ідей та концепцій, поширених в той час, і не міг внаслідок цього уникнути помилок і прорахунків, то це тільки допомагало його ворогам і критикам знаходити аргументи проти нього. Тому варто чітко з'ясувати труднощі й помилки, що призвели до катастрофи української державності 1917–1921 років [2].

Вивченням діяльності Симона Петлюри займався багато відомих вчених, таких, як В. Сергійчук, В. Солдатенко, В. Савченко, Т. Зарецька та ін. Обставини перебування С. Петлюри на Рівненщині досліджували Гурій Бухало та Олександр Панасенко. Однак ця частина його діяльності розкрита недостатньо. Тому актуальність нових досліджень зумовлена недостатньому вивченні сучасною історичною наукою періоду перебування Директорії та й самого Петлюри у Рівному (квітень–травень 1919 р.). І хоча на сьогодні існують поодинокі розпорошені в архівах матеріали, присвячені цій проблемі, проте вони не дають загальної картини хронологічної послідовності подій.

Метою нашої статті є дослідження Рівненського періоду у діяльності Симона Васильовича Петлюри.

Не встигнувши закріпитися в столиці, Директорія УНР під тиском Червоної Армії змушена була розпочати свою «епопею переїздів», коли столицю України встигло побувати мало не кожне більш-менш велике місто на Правобережжі. На початку квітня 1919 року лінія фронту наблизилася до Сарн та Рівного [3].

Обставини склалися тоді так, що Петлюра прийняв рішення, згідно з яким уряд УНР евакуювався з Кам'янця-Подільського до Рівного, куди прибув 31 березня 1919 р. Поїзд, у якому перебував Симон Петлюра, знаходився в Здолбунові.

Саме у час перебування у Рівному було сформовано новий уряд УНР (05.04.1919 р.), який очолив соціаліст Борис Мартос. У його формуванні брав участь, зрозуміло, і Симон Петлюра. В ніч з 28 на 29 квітня проти Симона Петлюри виступив командуючий Північною Армією УНР отаман В. Оскілко [4]. Він здійснив спробу державного перевороту. Перебуваючи зі своїм штабом у Рівному, В. Оскілко звелів у місті поширити відозву, у якій повідомляв, що він «усунув Петлюру із становища Головного Отамана Армії УНР та з поста Голови Директорії», якого він, Оскілко, оскаржив за рішення «ввійти у згоду з більшовиками», тобто засудив його за «зраду» [5].

У Рівному В.Оскілко заарештував частину міністрів-соціалістів тих, що ніби «найбільше шкодили державності України» – Б. Мартоса, А. Птицького, І. Сиротинка. Як згадував генерал-хорунжий О. Кузьмінський, «коли я був вартовим по Штабу Дієвої Армії, я дістав пильне донесення сторожової охорони, що прибув військовий відділ отамана Оскілка і зайняв бойову позицію напроти нашої охорони. Я негайно підняв на ноги цілий Штаб і замельдував про це Головному Отаманові. Головний Отаман зараз же встав, одягнувся, взяв палицю і попрямував у напрямку позицій охорони. Ми, працівники Штабу, просили його, щоб він взяв із собою охорону, але він рішуче відмовився і пішов сам. Підійшовши до коменданта охорони, він поінформував про ситуацію і пішов до оскілковців: «Здорові були, козаки!» – звернувся він до них. – По що ви сюди прийшли?» «Слава Головному Отаману» – відповіли оскілковці. – Ми прийшли з наказом отамана Оскілка, щоб заарештувати вас». Головний отаман спокійно відповів: «Я вам тепер наказую повернути назад і арештувати отамана Оскілка». «Слава Головному Отаманові:» – крикнули оскілковці і повернулися до Рівного, де перебував штаб Оскілка. Отаман Оскілко, мабуть, довідавшись про це, зі своїм штабом утік до Польщі. Північна група підпорядковувалась Головному Отаману і прийняла назву Волинської дивізії» [3].

В. Оскілкові не вдалося підняти значну кількість військ на бунт, хоча він і стягнув «вірні» частини до Рівного. Дивно, але вистачило невеликого загону січових стрільців із охорони Петлюри, щоб ліквідувати бунт і звільнити наляканих міністрів. У день 29 квітня літак розкидав над Рівним і над позиціями змовників листівки зі зверненням Петлюри припинити заколот.

Наступного дня об 11 ранку С. Петлюра і його штаб урочисто в'їхали в Рівне. Мітинг на центральній площі став ареною для красномовства переможців – Петлюри і «лівих» міністрів – і сценою примирення «обманутих солдатів» зі своїм Головним отаманом.

Крах виступу В. Оскілка не порушив, а навіть зміцнив позиції С. Петлюри, дав йому привід для ігнорування членів Директорії, що якимось чином були причетні до заколоту: Андрієвського і Петрушевича. Відносини з президентом ЗУНР Петрушевичем тоді гранично загострилися, хоча

петлюрівці гостро потребували допомоги галичан солдатами навіть в тилівій «галицькій території» [6, с. 277].

Один із сучасників С. Петлюри – С. Письменний – так розповів про згадані події: «У Здолбунові відвідую похід Головного Отамана. Заходжу до сальонки, погляд стомлений, а коли забалакає, оживлюється, вірить у остаточну перемогу. Виходимо на перон – прощатися. Балакаючи, одійшли досить далеко від двірця. Назустріч ідуть зо школи дітки. С. Петлюра їх спиняє і починає розпитувати, а на якій мові провадиться наука. Виявилось, що по-українському. Переглянув книжки, зшитки, а обличчя його розпогодилося – ніби від якогось несподіваного щастя. Погладив по голівці діток (хлопчика й дівчинку) та дав їм по 250 карбованців на шкільне приладдя. Втішені діти схопили гроші й побігли. Тоді звертається до мене С. Петлюра: Аж ці України добудуть, а ми її мусимо лише кров'ю скропити [4].

Із Здолбунова Симон Петлюра не раз приїздив до Рівного. Так, на початку квітня 1919 року тут було проведено реорганізацію Директорії – вона складалась тепер з С. Петлюри, Д. Макаренка, одного представника від ЗУНР та двох – від соціалістичних партій – УПСР та УСДРП.

12 квітня 1919 р. Симон Петлюра знову прибув у Рівне, де «мав нараду з новим Кабінетом Міністрів у справі налагодження державного життя». А 30 квітня Головний Отаман відвідав Рівне, де проводив спільне засідання Директорії і Ради Народних Міністрів, на якому обговорювалися найболочіші питання того часу. Місцеві газети у той час публікували вітання Головному Отаману з приводу ліквідації заколоту отамана В. Оскілка.

Перебуваючи у Рівному, Головний Отаман спілкувався з його жителями, вислуховував їх прохання і намагався, в міру своїх можливостей, задовольнити їх, чим міг. Рівняни поважали та любили його. І тому зрозуміло, що вони з великим обуренням сприйняли трагічну звістку про те, що 25 травня 1926 року на тихій та спокійній вулиці Расіна у Парижі сімома пострілами із револьвера агент НКВС Шварцбард вбив Головного Отамана.

У храмах Рівненщини відбувалися жалобні служби Божі, панахиди за упокій душі Симона Петлюри. Ця скорботна традиція продовжувалась у травневі дні протягом всіх міжвоєнних часів 20–30-х років, коли край перебував під владою Польщі. В червні 1936 р. в кінотеатрі «Новий світ» відбулася академія на честь Отамана Петлюри, в якій взяло участь 700 чоловік. На торжестві були присутні волинський воевода Г. Юзефський, повітовий староста Богуславський. Після виступу хору села Глинськ, що біля Здолбунова, доповідь зробив редактор тижневика «Українська нива», голова Волинського Українського Об'єднання та клубу «Рідна хата» в Луцьку, посол до польського сейму Петро Певний. Палку промову на вечорі виголосив представник Легіону молодих з Луцька Хроминський, виступили також посол Перкович, представник українського населення Колодяжний.

Наведене засвідчує, що пам'ять Симона Петлюри вимушені були вшанувати і представники польських властей. Але вони пильно слідкували за обставинами в яких жили українці. Так, комендант постерунка польської поліції у Корці доповідав своєму керівництву у Рівному про те, що 25 травня 1936 року у Новому Корці в церкві відбулася жалобна Служба Божа з вшанування 10-ої річниці смерті Симона Петлюри. До 10-ої річниці у Рівному Волинське Українське Об'єднання випустило збірник «Волинь-Петлюри». Відкривався збірник спогадами про С. Петлюру його сучасника С. Письменного, з яких можна було дізнатися про те, що ставши головою Українського Військового Комітету Західного фронту, Симон Петлюра був делегований на перший Всеукраїнський з'їзд у Києві, який відбувся 18–21 травня 1917 року. На цьому з'їзді С. Петлюра був обраний головою Українського Генерального Комітету.

Як пише С. Письменний, виступаючи на з'їзді, С. Петлюра «говорив прекрасно. Ця промова була вирішальною і до самого кінця душою з'їзду був С. Петлюра. На з'їзді був вибраний Український військовий Комітет Генеральний, причому Петлюра отримав найбільшу кількість голосів». Автор розповідає про те, що Симон Петлюра «кидає розполітизованих міністрів та Центральну Раду і береться за організацію військової дійової частини, так званої «Кошу Слобідської України». Не минуло й двох тижнів, як Петлюра зі своїми слобожанцями б'ється на фронті. Категорично стверджую, що це була одна з небагатьом найліпших військових частин». А в березні 1919 року «Київ давно в руках москалів, а українське військо на чолі з Головним Отаманом Симоном Петлюрою безперестанно б'ється з московською навалюю».

Проте сили були дуже нерівними, і Директорія опинилася на Рівненщині, зокрема на станції Здолбунів, про що говорилося вище. Звідти вога відступила на захід, за Збруч.

«Україна як самостійна держава стане реальністю як у житті нашого народу, так і перед широким світом. Вона має для цього потрібні дані. Прийде для цього потрібний час, минуть строки підготовчої праці – мету буде досягнуто», з'їзду сказав колись Симон Петлюра [4].

На основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що перебування Симона Васильовича Петлюри на Рівненщині у 1919 році було важливим не тільки для самого Головного Отамана, а й для тогочасного уряду – Директорії і для усієї України. Ця доба є важливим чинником складних державотворчих процесів в Україні і характеризується цілеспрямованою діяльністю Директорії та її очільника щодо створення самостійної незалежної держави.

1. Зарецька Т. Українсько-польські паралелі: Симон Петлюра і Юзеф Пілсудський / Т. Зарецька // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки: Міжвід. збірник

наукових праць. – 2004. – Вип. 12. – С. 157–175. 2. <http://aliona.io.ua/s26115/simon-petlyura-borec-za-volyu-ukraeni> 3. Панасенко О. Рік 1919-й, квітень-травень / Олександр Панасенко // Рівне Вечірне. – 1999. – № 153 (572). 4. Бухало Г. Живий символ незалежної України / Гурій Бухало // Народна Газета. – 1991. – № 21 (42). 5. Бухало Г. Перший державний муж / Гурій Бухало // Вісті Рівненщини. – 1992. – № 19. 6. Савченко В.А. Симон Петлюра / В.А. Савченко. – Харків: Фоліо, 2004. – 415 с.

Рис. 1. Перший пам'ятник Симону Петлюрі в Україні відкритий у Рівному 14 жовтня 2001 року за ініціативи народного депутата України I-IV скликань Василя Червонія. Освячений патріархом Київським і Всієї Руси-України Філаретом за участю Президента України Віктора Ющенка. Скульптори – Петро Подолець, Володимир Шолулько, Володимир Стасюк.